MUSTAQILLIK YILLARIDA NAVRO‘Z BAYRAMINING QAYTA TIKLANISHI VA UNING MILLIY QADRIYAT SIFATIDAGI TARIXIY ILDIZLARI

G.Sh.Ibadullayeva[1]

1. Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti “Jismoniy madaniyat va gumanitar fanlar” kafedrasi assistenti

Mas'ul muallif: Ibadullayeva Gulhayo Shuhrat qizi, Muhammad al-Xorazmiy nomidagi Toshkent axborot texnologiyalari universiteti “Jismoniy madaniyat va gumanitar fanlar” kafedrasi assistenti.

e-mail: gulhayoibadullayeva@gmail.com

Received: 25 Oktabr 2026
Accepted: 30 Oktabr 2026
Published: 04 Noyabr 2026

Copyright: © 2026 by the author(s). Licensee Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi.

Iqtibos uchun: Ibadullayeva, G. S. MUSTAQILLIK YILLARIDA NAVRO‘Z BAYRAMINING QAYTA TIKLANISHI VA UNING MILLIY QADRIYAT SIFATIDAGI TARIXIY ILDIZLARI / G. S. Ibadullayeva // Buxoro xalqaro universiteti ilmiy axborotnomasi. — 2026. — T. 11, № 1. — B. 30–33.

Annotatsiya. Ushbu maqolada O‘zbekiston mustaqillik yillarida Navro‘z bayramining qayta tiklanishi, uning umumxalq bayrami sifatida huquqiy maqomga ega bo‘lishi hamda milliy qadriyat sifatidagi tarixiy ildizlari tahlil qilinadi. Sovet davrida bayramga nisbatan qo‘llangan cheklovlar, 1990-yilda uning qayta tiklanishi, YUNESKO va BMT tomonidan xalqaro e’tirof etilishi, 2016–2026-yillarda qabul qilingan Prezident qarorlari yoritiladi. «Avesto», Abu Rayhon Beruniy, Mahmud Koshg‘ariy, Umar Xayyom va Alisher Navoiy asarlaridagi ma’lumotlar asosida bayramning ma’naviy-axloqiy mazmuni va yoshlar tarbiyasidagi ahamiyati ko‘rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Navro‘z, mustaqillik, milliy qadriyat, tarixiy ildizlar, urf-odat, sumalak, YUNESKO, nomoddiy madaniy meros, ma’naviy meros.

ВОССТАНОВЛЕНИЕ ПРАЗДНИКА НАВРУЗ В ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ И ЕГО ИСТОРИЧЕСКИЕ КОРНИ КАК НАЦИОНАЛЬНОЙ ЦЕННОСТИ

Аннотация. В данной статье анализируются возрождение праздника Навруз в годы независимости Узбекистана, обретение им правового статуса общенародного праздника, а также его исторические корни как национальной ценности. Освещаются ограничения, применявшиеся к празднику в советский период, его восстановление в 1990 году, международное признание со стороны ЮНЕСКО и ООН, постановления Президента, принятые в 2016–2026 годах. На основе сведений «Авесты», трудов Абу Райхана Беруни, Махмуда Кашгари, Омара Хайяма и Алишера Навои показаны духовно-нравственное содержание праздника и его значение в воспитании молодёжи.

Ключевые слова: Навруз, независимость, национальная ценность, исторические корни, обычаи, сумаляк, ЮНЕСКО, нематериальное культурное наследие, духовное наследие.

THE REVIVAL OF THE NAVRUZ HOLIDAY DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE AND ITS HISTORICAL ROOTS AS A NATIONAL VALUE

Abstract. This article analyzes the revival of the Navruz holiday during the years of Uzbekistan’s independence, its acquisition of the legal status of a national holiday, and its historical roots as a national value. The restrictions imposed on the holiday in the Soviet period, its restoration in 1990, its international recognition by UNESCO and the United Nations, and the presidential resolutions adopted in 2016–2026 are highlighted. Drawing on the Avesta and the works of Abu Rayhan Biruni, Mahmud Kashgari, Omar Khayyam and Alisher Navoi, the article shows the spiritual and moral content of the holiday and its importance in the upbringing of young people.

Keywords: Navruz, independence, national value, historical roots, customs, sumalak, UNESCO, intangible cultural heritage, spiritual heritage.

Kirish. Navro‘z – Markaziy Osiyo, Yaqin va O‘rta Sharq xalqlarining eng qadimiy bayramlaridan biri bo‘lib, uning tarixi uch ming yildan ortiq davrni qamrab oladi [8]. Bahorgi kun-tun tengligiga to‘g‘ri keladigan bu bayram tabiatning uyg‘onishi, yangi dehqonchilik yilining boshlanishi va inson hayotidagi yangilanish ramzi sifatida qadrlanib kelingan. Navro‘z an’analarida xalqimizning mehnatsevarlik, mehr-oqibat, saxovat, kechirimlilik va tabiatga hurmat kabi fazilatlari mujassam bo‘lgan [1; 9].

XX asrda sovet tuzumi davrida Navro‘z bayramiga nisbatan turli cheklovlar qo‘llandi. Bayram rasmiy mafkuraga zid «eskilik sarqiti» va «diniy marosim» sifatida baholanib, uni ochiq nishonlash imkoniyati toraytirildi, 1980-yillarga kelib esa u amalda taqiqlandi [11; 12]. Shunga qaramay, xalq sumalak pishirish, hashar uyushtirish va ko‘chat ekish kabi an’analarni oila va mahalla doirasida saqlab qolishga intildi [13].

Mustaqillik arafasi va mustaqillik yillarida milliy qadriyatlarni tiklash davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biriga aylandi. Birinchi Prezident Islom Karimov milliy ma’naviyatni yuksaltirishda tarixiy meros va xalq qadriyatlariga tayanish zarurligini alohida ta’kidlagan [1]. Ana shu siyosat natijasida Navro‘z umumxalq bayrami sifatida

qayta tiklandi, uning milliy va xalqaro miqyosdagi maqomi esa bosqichma-bosqich mustahkamlandi.

Maqolada mustaqillik yillarida Navro‘z bayramining qayta tiklanishi va uning tarixiy ildizlari tarixiylik, xronologik, qiyosiy-tarixiy tahlil va manbashunoslik usullari asosida yoritiladi. Manba sifatida qadimgi va o‘rta asrlar yozma yodgorliklari, normativ-huquqiy hujjatlar, xalqaro tashkilotlar hujjatlari hamda ilmiy adabiyotlardan foydalanildi.

Asosiy qism. Navro‘zning tarixiy ildizlari qadimgi zardushtiylik dini va uning muqaddas kitobi «Avesto» bilan bog‘liq bo‘lib, bayram yorug‘lik va hayotning zulmat ustidan g‘alabasi, tabiatning qayta jonlanishi g‘oyasini ifodalagan [9]. Abulqosim Firdavsiyning «Shohnoma» asarida Navro‘zning paydo bo‘lishi afsonaviy shoh Jamshid nomi bilan bog‘lanadi. Abu Rayhon Beruniy «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar» asarida Navro‘zni yilning birinchi kuni sifatida tavsiflab, uning kelib chiqishi, nishonlanish tartibi va bayram kunlaridagi odatlar haqida batafsil ma’lumot beradi [2]. Navro‘zga oid asosiy yozma manbalar 1-jadvalda umumlashtirilgan.

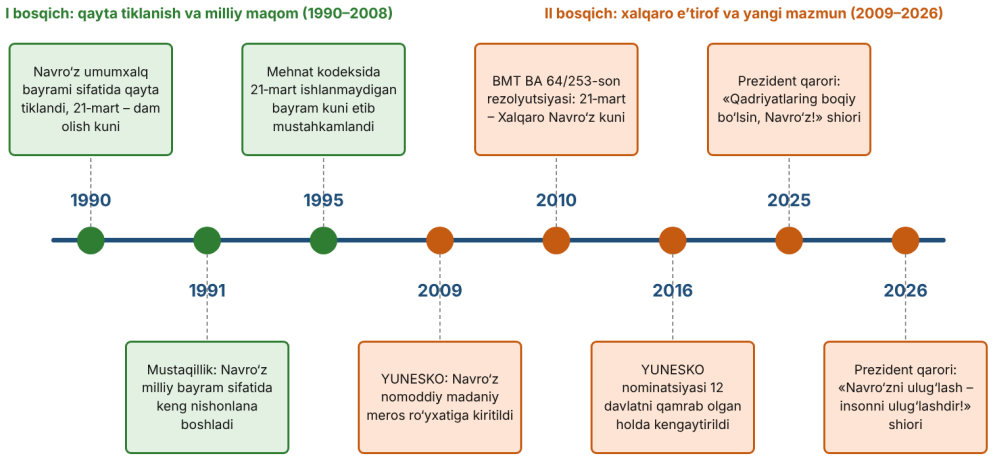
1-jadval.

Navro‘zning tarixiy ildizlari yoritilgan asosiy yozma manbalar

№	Manba va muallif	Davri	Navro‘zga oid asosiy ma’lumot
1	«Avesto»	mil. avv. I ming yillik	Bahor, yorug‘lik va hayotning yangilanishi bilan bog‘liq qarashlar; bayramning diniy-falsafiy asoslari
2	Abulqosim Firdavsiy, «Shohnoma»	XI asr boshi	Navro‘zning afsonaviy shoh Jamshid tomonidan joriy etilgani haqidagi rivoyat
3	Abu Rayhon Beruniy, «Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar»	XI asr boshi	Navro‘z – yilning birinchi kuni; uning kelib chiqishi, nishonlanish tartibi va urf-odatlari
4	Mahmud Koshg‘ariy, «Devonu lug‘otit turk»	XI asr	Turkiy xalqlarning bahorni kutib olishi, yil fasllari va mavsumiy marosimlariga oid so‘z va she’riy parchalar
5	Umar Xayyomga nisbat beriladigan «Navro‘znoma»	XI–XII asrlar	Navro‘zning kelib chiqishi, saroydagi bayram odatlari va ramzlari
6	Alisher Navoiy, «Tarixi muluki Ajam»	XV asr	Jamshid davrida Navro‘zning joriy etilishi va uning ijtimoiy ahamiyati

Jadvaldan ko‘rinadiki, Navro‘z haqidagi ma’lumotlar turli davrlarda va turli tillarda yaratilgan manbalarda izchil uchraydi. Bu bayramning bir xalq yoki bir din doirasidagi marosim emas, balki ko‘plab xalqlar uchun umumiy bo‘lgan, tabiat va mehnat bilan bog‘liq tarixiy-madaniy hodisa ekanini ko‘rsatadi [2; 3; 9]. Ayniqsa, Beruniy va Koshg‘ariy asarlari Navro‘z an’analari hozirgi O‘zbekiston hududida qadimdan keng tarqalganini tasdiqlaydi.

Mustaqillik arafasida, 1990-yilda Navro‘z umumxalq bayrami sifatida qayta tiklanib, 21-mart dam olish kuni etib belgilandi [8]. Mustaqillikdan so‘ng bayram davlat bayramlari tizimidan mustahkam o‘rin oldi: mehnat qonunchiligida 21-mart – Navro‘z bayrami ishlanmaydigan bayram kuni sifatida mustahkamlab qo‘yildi [14]. Har yili Prezident qarori bilan Navro‘zga tayyorgarlik ko‘rish va uni o‘tkazish bo‘yicha tashkiliy qo‘mita tuzilib, respublika, viloyat, tuman va qishloq miqyosida xalq sayillari, obodonlashtirish, hashar va xayriya tadbirlari o‘tkazib kelinmoqda [5; 6; 7]. Ushbu jarayonning asosiy bosqichlari 1-rasmda aks ettirilgan.

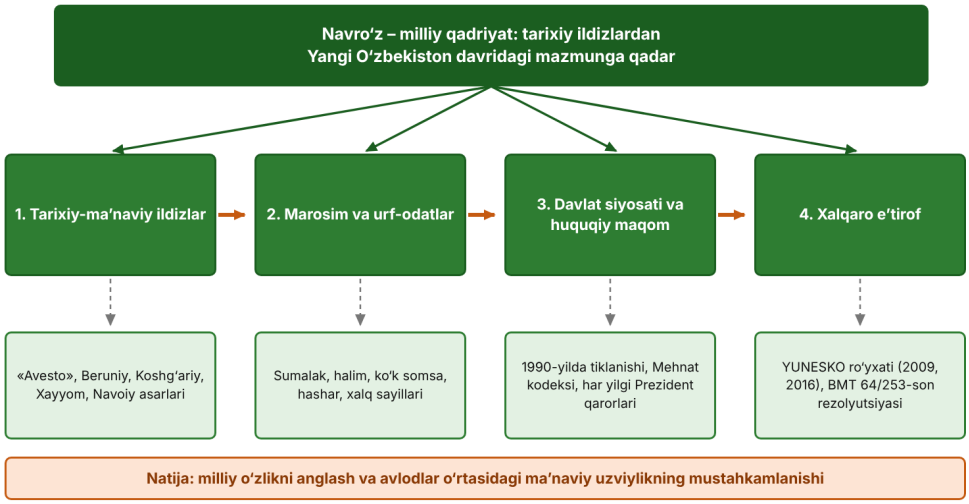
1-rasm. Mustaqillik yillarida Navro‘z bayramining qayta tiklanishi va xalqaro e’tirof etilishining asosiy bosqichlari

Rasmdan ko‘rinib turibdiki, jarayon ikki bosqichda kechgan. Birinchi bosqichda (1990–2008) Navro‘z umumxalq bayrami sifatida qayta tiklanib, huquqiy maqomga ega bo‘lgan bo‘lsa, ikkinchi bosqichda (2009-yildan hozirgi kungacha)

bayram xalqaro miqyosda e'tirof etildi va uning ma'naviy-ma'rifiy mazmuni yangi g'oyalar bilan boyitildi.

Ikkinchi bosqichning boshlanishi Navro'zning xalqaro e'tirofi bilan bog'liq. 2009-yil 30-sentabrda YUNESKO Navro'zni insoniyat nomoddiy madaniy merosining Reprezentativ ro'yxatiga kiritdi; O'zbekiston ushbu nominatsiyani taqdim etgan davlatlar qatorida bo'ldi. 2016-yilda esa nominatsiya 12 davlatni qamrab olgan holda kengaytirildi [4]. BMT Bosh Assambleyasining 2010-yil 23-fevraldagi 64/253-son rezolyutsiyasi bilan 21-mart Xalqaro Navro'z kuni deb e'lon qilindi [10].

Yangi O'zbekiston sharoitida Navro'zni nishonlash mazmunan boyib bormoqda. Prezidentning 2025-yil 21-fevraldagi qarori bilan bayram «Qadriyatlaring boqiy bo'lsin, Navro'z!» shiori ostida o'tkazilgan bo'lsa [6], 2026-yil 6-martdagi qarorda «Navro'zni ulug'lash – insonni ulug'lashdir!» shiori belgilandi. Unda «Yashil makon» loyihasi doirasida ko'chat ekish, hunarmandchilik yarmarkalari, milliy sport musobaqalari, keksalar va ehtiyojmand oilalarga g'amxo'rlik ko'rsatish kabi tadbirlar nazarda tutildi; bayram Ramazon hayiti bilan bir davrga to'g'ri kelgani inobatga olinib, tadbirlar o'zaro uyg'unlashtirildi [7]. Navro'zning milliy qadriyat sifatidagi tarkibiy tuzilishi 2-rasmda ko'rsatilgan.

2-rasm. Navro'zning milliy qadriyat sifatidagi tarkibiy tuzilishi

Natijalar va tahlil. Manbalar tahlili Navro'zning milliy qadriyat sifatida qayta tiklanishini ta'minlagan bir necha omilni ajratish imkonini beradi. Birinchidan, bayramning chuqur tarixiy ildizlari va ko'p asrlik yozma manbalarda aks etgani uning xalq ongidagi o'rnini mustahkam saqlab qolgan. Ikkinchidan, mustaqillik yillarida Navro'z davlat siyosati darajasiga ko'tarilib, huquqiy maqomga ega bo'ldi. Uchinchidan, xalqaro tashkilotlarning e'tirofi bayramni umuminsoniy madaniy meros sifatida qaror toptirdi [4; 10].

To'rtinchidan, Navro'z an'analari zamonaviy ijtimoiy hayot bilan uyg'unlashdi: bayram doirasida obodonlashtirish, ekologik madaniyatni yuksaltirish va ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarni qo'llab-quvvatlash tadbirlari tizimli ravishda amalga oshirilmoqda [6; 7]. Beshinchidan, Navro'z milliy o'zlikni anglash va yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning muhim vositasiga aylandi. Navro'z urf-odatlari va ularning qadriyatiy mazmuni 2-jadvalda umumlashtirilgan.

2-jadval.

Navro'z urf-odatlari va ularning qadriyatiy mazmuni

№	Urf-odat	Mazmuni	Qadriyatiy ahamiyati
1	Sumalak pishirish	Qo'ni-qo'shnilar bilan birgalikda tun bo'yi qozon boshida bo'lish, ezgu niyatlar qilish	Jamoaviylik, birdamlik, to'kinlik va baraka ramzi
2	Halim, ko'k somsa va bahorgi taomlar	Bahorgi ko'katlardan taomlar tayyorlash va ularni ulashish	Tabiat ne'matlariga shukronalik, sog'lom turmush tarzi
3	Hashar va ko'chat ekish	Mahalla, ko'cha va hovlilarni obodonlashtirish, «Yashil makon» loyihasi	Mehnatsevarlik, ekologik mas'uliyat, obodlik
4	Mehr-oqibat va xayriya	Keksalar, nogironligi bo'lgan shaxslar va ehtiyojmand oilalarni yo'qlash	Saxovat, insonparvarlik, ijtimoiy hamjihatlik
5	Kechirimlilik va yarashish	Arazlashganlarning yarashishi, qarindoshlarni ziyorat qilish	Bag'rikenglik, oila va jamiyatdagi totuvlik
6	Xalq sayillari va milliy o'yinlar	Kurash, ko'pkari, arqon tortish, dorbozlik, askiya va xalq qo'shiqlari	Jismoniy chiniqish, milliy san'at va sport an'analarini saqlash

Jadval ma'lumotlari Navro'z urf-odatlarining har biri muayyan ma'naviy-axloqiy qadriyatni ifodalashini va ular birgalikda jamiyatning yaxlit qadriyatlar tizimini tashkil etishini ko'rsatadi. Bu jarayon Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot

strategiyasida belgilangan ma'naviy-ma'rifiy islohotlar, xususan, milliy o'zlikni anglash va yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalash vazifalari bilan mazmunan hamohang [15].

Shu munosabat bilan quyidagilar maqsadga muvofiq: oliy ta'lim muassasalarida «O'zbekiston tarixi» fanini o'qitishda Navro'zning tarixiy ildizlarini birlamchi yozma manbalar asosida o'rgatish; «Jismoniy madaniyat» mashg'ulotlari va talabalar sport musobaqalarida kurash, ko'pkari, arqon tortish kabi milliy o'yinlarni keng targ'ib qilish; talabalarni hududlardagi Navro'z an'analari va marosimlarini yozib olish hamda ularni raqamli shaklda saqlash ishlariga jalb etish.

Xulosa. Xulosa qilib aytganda, Navro'z xalqimizning ming yillar davomida shakllangan eng qadimiy va eng aziz qadriyatlaridan biridir. Uning tarixiy ildizlari «Avesto», Firdavsiy, Beruniy, Koshg'ariy, Xayyom va Navoiy asarlarida o'z aksini topgan. Sovet davridagi cheklovlarga qaramay, xalq bu bayram an'analarini saqlab qoldi, 1990-yilda esa Navro'z umumxalq bayrami sifatida qayta tiklandi va mustaqillik yillarida mustahkam huquqiy maqomga ega bo'ldi.

YUNESKO va BMT tomonidan e'tirof etilishi Navro'zni umuminsoniy madaniy meros darajasiga ko'tardi, Yangi O'zbekiston davrida esa bayram obodonlik, ekologik mas'uliyat, mehr-oqibat va insonni ulug'lash g'oyalari bilan boyidi. Navro'z qadriyatlarini chuqur o'rganish va ularni yosh avlodga yetkazish milliy o'zlikni anglash, avlodlar o'rtasidagi ma'naviy uzviylikni mustahkamlash va jamiyatda totuvlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

[1] Karimov, I. A. (2008). Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat.

[2] Beruniy, Abu Rayhon. (1968). Tanlangan asarlar. 1-tom. Qadimgi xalqlardan qolgan yodgorliklar. Toshkent: Fan.

[3] Mahmud Koshg'ariy. (1960–1963). Devonu lug'otit turk. 3 tomlik. Toshkent: Fan.

[4] UNESCO. (2016). Nawrouz, Novruz, Nowrouz, Nowrouz, Nawrouz, Nauryz, Nooruz, Nowruz, Navruz, Nevruz, Nowruz, Navruz. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. https://ich.unesco.org/en/RL/nawrouz-novruz-nowrouz-nowrouz-nawrouz-nauryz-nooruz-nowruz-navruz-nevruz-nowruz-navruz-02097

[5] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 19-fevraldagi «2016-yilgi Navro'z umumxalq bayramiga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida»gi qarori. https://uza.uz/ar/posts/navro-z-umumxalq-bayramiga-tayyorgarlik-ko-rish

[6] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 21-fevraldagi «2025-yilgi Navro'z umumxalq bayramiga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida»gi qarori. https://uza.uz/posts/690930

[7] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2026-yil 6-martdagi «2026-yilgi Navro'z umumxalq bayramiga tayyorgarlik ko'rish va uni o'tkazish to'g'risida»gi qarori. https://uza.uz/ar/posts/2026-yilgi-navroz-umumxalq-bayramiga-tayyorgarlik-korish-va-uni-otkazish-togrisida_829466

[8] Navro'z – umrboqiy ma'naviy qadriyat. «Yangi O'zbekiston» gazetasi. https://yuz.uz/uz/news/navroz-umrboqiy-manaviy-qadriyat

[9] Prezident Islom Karimovning Navro'z bayramiga bag'ishlangan tantanali marosimdagi so'zi. (2016, 21-mart). O'zbekiston milliy axborot agentligi (UzA). https://uza.uz/ar/posts/prezident-islom-karimovning-navro-z-bayramiga-bag-ishlangan--21-03-2016

[10] United Nations General Assembly. (2010). International Day of Nowruz. Resolution A/RES/64/253, adopted on 23 February 2010. https://digitallibrary.un.org/record/677301

[11] Adams, L. L. (2014). Navro'z and the Renewal of Uzbek National Culture. UZIN Paper No. 4. Barcelona: CIDOB. https://www.cidob.org/en/publications/navroz-and-renewal-uzbek-national-culture

[12] Adams, L. L. (2010). The Spectacular State: Culture and National Identity in Uzbekistan. Durham: Duke University Press.

[13] O'zbekistonda so'nggi 100 yilda Navro'z bayrami. (2023, 21-mart). Kun.uz. https://www.kun.uz/news/2023/03/21/ozbekistonda-songgi-100-yilda-navroz-bayrami-fotojamlanma

[14] O'zbekiston Respublikasining Mehnat kodeksi. (2022-yil 28-oktabr, O'RQ–798-son).

[15] O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi «2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning Taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi PF–60-son Farmoni.